

Sayohatnoma

KIRISH

2024-yilning 11–18-fevral kunlari Alisher Navoiy xalqaro jamoat fondi tomonidan Alisher Navoiy merosi va ko'ha Xuroson tuproqlaridagi qutlug' qadamjolarini o'rganish maqsadida Eron Islom Respublikasiga ilmiy ekspeditsiya uyushtirildi.

Ekspeditsiya tarkibi o'n kishidan iborat bo'lib, navoiyshunoslar va jurnalistlarni birlashtirdi:

Olimjon Davlatov – Alisher Navoiy xalqaro jamoat fondi ijrochi direktori, ilmiy ekspeditsiya rahbari;

Qosimjon Sodiqov – filologiya fanlari doktori, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti professori;

Boqijon To'xliyev – filologiya fanlari doktori, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti professori;

Aftondil Erkinov – filologiya fanlari doktori, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi professori;

Dilnavoz Yusupova – filologiya fanlari doktori, Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti professori;

Karomat Mullaxo'jayeva – filologiya fanlari nomzodi, Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti dotsenti;

Soibjon Begmatov – san'atshunoslik fanlari nomzodi, professor, O'zbekiston milliy maqom san'ati markazi bosh direktori;

Erkin A'zamov – O'zbekiston xalq yozuvchisi, "Tafakkur" jurnali bosh muharriri;

Mirodil Abdurahmonov – Milliy tiklanish demokratik partiyasi raisining o'rinbosari, "Milliy tiklanish" gazetasi bosh muharriri;

Fazliddin Mahmarajabov – Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti doktorant-izlanuvchisi.

Ekspeditsiya sakkiz kun davomida tinimsiz ishladi: Eron kutubxonalari-da saqlanayotgan Navoiy asarlari qo'lyozmalari bilan tanishdi, o'sha o'lkalaridagi Navoiy qadami tekkan tuproqlarni ziyorat qildi, qadim Xuroson yerlarini o'rgandi.

Ilmiy ekspeditsiya safarining qisqa tafsiloti shunday:

Tehronga borish yo'li Turkiyaning Istanbul shahri orqali bo'ldi. Yurtimizga esa to'g'ri Tehrondan qaytdik.

11-fevral kuni tunda (soat 03:40 edi) Turk havoyollari uchog'ida Istanbulga uchib ketdik; u yerga tongda (mahalliy vaqt bilan 06:55 da) yetib bordik.

Orada bo'sh vaqt ko'pligi uchun Istanbulni ko'rgimiz keldi. Aeroportda qo'nib o'tuvchilar uchun servis xizmati bor ekan; o'shalar bilan gaplashildi. Boshqa yurtlardan kelgan sayyohlarga qo'shilib, biz ham avtobusda shahar aylandik. Shahar o'rtalig'idagi tarixiy yerlar, Sulton Ahmad masjidi, Ayosofiya maydonini aylandik, rasimga tushdik. So'ng To'pqopi saroyi muzeyiga kirdik. Dunyodagi eng unli, yirik muzeylardan biri: original buyumlari ko'p: sulton va xotunlarning kiyim-kechaklari, taqinchoqlari, saroy buyumlaridan tortib qurol-aslahalarigacha bari o'sha zamon-niki. Muzeyning darajasi ko'rish uchun qo'yilgan buyumlarning originalligi bilan o'lchanadi.

Bizni vaqtdan kechiktirmay, xalqaro aeroportga keltirib qo'yishdi.

Oqshomqurun (20:05 da) u yerdan Eronning boshkenti Tehronga uchdik. Uchoq 23:45 da Tehronga borib qo'ndi. U yerda bizni kutib olib, mehmonxonaga joylashtirishdi.

TEHRONDAGI UCHRASHUVLAR

2024-yil, fevral oyining o'n ikkinchi kuni.

Biz turgan joy Tehronning bahavo, boy tumani ekan. Shahar tog' etagida joylashgan. Tog'ning narigi tarafi Kaspiy dengizi. Tehron tog'ning bu yog'ida, qiyalik bo'ylab joylashgan; yuqoridan qiyalab pastga tomon yoyilib boradi. Binolar hashamatli, ko'rkam shahar, sharqning javohiri desa bo'ladi, ko'chalari tekis, muhimi, yig'ochga boy: ko'pi archa, chinor va oq terak.

Bu shaharga bo'lgan hayratim tunda, uchoq qo'nayotganida jo'shgan edi. Uchoq darchasidan tomosha qildim: kent chiroqlari o't yanglig' charaqlaydi; bunday yorqinlikni endi ko'rishim.

Dastlabki ish kunimiz Tehrondagi Tabotaboiy universitetidan boshlandi: universitetga kirganimizda bizni rahbariyat kutib oldi. Boshlab universitet rahbariyati va olimlari bilan uchrashuv bo'lib o'tdi. Uchrashuv davra suhbat shaklida uyushtirildi. Biz tarafdan Olimjon Davlatov so'z olib, Alisher Navoiy xalqaro jamoat fondi tarafidan o'tkazilayotgan ilk ilmiy ekspeditsiya Erondan boshlanganini ta'kidledi. Uchrashuvda Erkin A'zamov, men, Boqijon To'xliyev, Aftondil Erkinov, Karomat Mullaxo'jayeva, Dilnavoz Yusupova so'zladik. Fazliddin hammamizning so'zimizni oqizmay-tomizmay fors tiliga tarjima qilib turdi.

Tabotaboiy universitetida 11 fakultet, 64 kafedra, 270 yo'nalish bo'lib, ko'proq gumanitar fanlarga yo'naltirilgan. Universitet adabiyot va ijtimoiy sohalarda Eronning eng yirik oliy o'quv yurtlaridan sanalib, u yerda tilshunoslik, fors tili va adabiyoti, klassik fors tili kuchli o'qitilar ekan.

Eroniy tillar va adabiyotlar tarixi juda qadim zamonlarga taqaladi. Qadimgi eroniy tillarga avesto' tili, so'g'd tili kiradi, ularning yozma yodgorliklari ham ma'lum. Fors yozma adabiy tilining tarixi o'sha tillardan boshlanadi. Tabotaboiy universitetida qadimgi tillardan so'g'd va qadimgi xorazm tillari o'qitilar ekan. Bu tillarni biluvchi olimi ham bor; davra suhbatida u ham o'z ishlari to'g'risida so'zlab berdi.

Universitetda fors tilini chet elliklarga o'qitish markazi bor ekan. U yerda o'qituvchilar malakasini oshirish kurslari tashkil etilgan. Darslar uzoq masofa orqali ham, yuzma-yuz ham olib borilar ekan.

Universitetda arab tilini o'qitishga ham katta e'tibor berilarkan.

So'zga chiqqan mas'ullarning aytishicha, universitetda o'zbek tilini o'qitishga ham kirishilmoqda. Adabiy va ilmiy asarlarni fors va o'zbek tillariga tarjima qilish, ikki mamlakat o'rtasida olimlar va o'qituvchilar bordi-keldisini uyushtirish masalasi ko'rilyotir. Yana ular tarafidan yirik ilmiy anjumanlar o'tkazish, ilmiy bog'lanishlarni yo'lga qo'yish to'g'risida takliflar bildirildi.

Majlisdan so'ng birgalikda suratga tushdik; o'zaro kitoblar ayiriboshlandi.

Soat 17:30 da Islom madaniyati va diniy aloqalar markazida yig'ilish bo'lib o'tdi. Uchrashuvga Eron tarafidan

NAVOIY

Navoiyshunoslar

yirik tarixchilar, san'atshunoslar yig'ilgan ekan. Ular tarafidan o'rta asrlarda Eron va O'rta Osiyo, oqqo'yunlilar tarixi, Hindistondagi temuriylar tarixi, g'aznaviylar tarixi bilan bog'liq ma'ruzalar qilindi. Olimlar o'z ishlari to'g'risida qiziqarli va muhim ma'lumot berdilar. Olimlarimiz o'rtasida mazmunli fikr almashildi. Fazliddin ilmiy ma'ruzalarni ham o'zbek tiliga juda chiroyli tarjima qilib turdi. Bizning mulohazalarimizni, tashakkurimizni ularga yetkardi.

Qizg'in suhbatlar kechki ovqat chog'ida ham uzilmadi.

2024-yil, fevral oyining o'n uchinchi kuni.

Erta bilan Eron Milliy kutubxonasi-ga yo'l oldik. Kutubxona Tehronning eng bahavo yeriga joylashgan; binosi hashamatli, mustahkam va ko'p qavatli; katta maydonni egallaydi; tevaragi ochiq yig'ochliq. Kutubxona tepalikda bo'lgani uchun ulug' tog'lar ko'zga kaftday tashlanib turadi.

Bizni kutubxona direktori o'rinbosari va bo'lim boshliqlari kutib olishdi. U yerda kutubxona rahbariyati va olimlar bilan davra suhbat bo'lib o'tdi.

Bu yerdagina emas, boshqa davlat muassasalarida ham biz bilan uchrashuv ana shunday tashkil etildi: borgan yerimizda ular katta bir saroyga yig'ilib turishdi. Ular bir tarafda, biz ularning qarshisida o'tirdik; davra suhbatlari shu tarzda kechdi.

Majlis Qur'oni karim tilovati bilan boshlandi.

So'ng Olimjon Davlatov ekspeditsiyaning maqsad va vazifalari to'g'risida so'zladik; ularga bizni tanishtirdi.

Ular tarafidan bo'lim boshliqlari, klassik fors tili bilan shug'ullanuvchi olimlar, temuriylar davri bilan shug'ullanuvchi tarixchilar so'zladik. Nodir qo'lyozmalar bo'limining boshlig'i so'g'd tili bilan shug'ullanuvchi olim ekan. Olimlar kutubxona ishlari, kitob fondlari haqida yaxshi ma'lumot keltirdilar.

Biz tarafdan Olimjon Davlatov birinchi so'zni menga berdi. So'zim boshida, o'z niyatimni aytib qo'ya qoldim: "Bismillohir rahmonir rahim. Yuqorida muhtarama olimamiz so'g'd tili va uning yodgorliklari bo'yicha mu-taxassis ekanligini aytdi. Men so'g'd yodgorliklari bilan yonma-yon, bir zamonada yaratilgan turkiy yodgorliklar bilan shug'ullanaman. O'tmishda so'g'd tilidan ko'pgina yodgorliklar turkiy tilga ham tarjima qilingan. Mening keyingi

kezlardagi ishlarim chig'atoy tili, xususan, Navoiy asarlarining tilini o'rganishga bag'ishlangan. Yozma manbalarni bevosita ularning qo'lyozmalari, foto-nusxalaridan o'rganaman. To'g'risini aytganda, hozirgi nashrlarga ko'pda ishonavermayman, chunki ularni ba'zan olimlar xato o'qib, o'zlaricha talqin qilib yuboradilar. Mening hamma ishlarim ilk manbaga asoslangan". So'ng mening ushbu ekspeditsiyada qatnashishdan ko'zlagan ikki niyatim borligini aytdim: "Birinchisi, Eron tuproqlaridagi tarixiy joylarni, qutlug' maqbaralarni ziyorat qilish; ikkinchidan, Eron Milliy kutubxonasi Alisher Navoiy asarlarining nodir qo'lyozmalari saqlanayotganidan xabarim bor, lekin ularni o'z ko'zim bilan ko'rmaganman. Ollohdan tilagim, ularni ko'rish edi", dedim.

So'zlarimni Fazliddin, odob bilan, juda chiroyli tarjima qilib turdi. Mening so'zimni qo'lyozmalar fondi boshlig'i va direktor o'rinbosari, ikkovlari kelishgan, isticorasi issiq ayollar ekan, eshitib, bir-biriga sekingina qarab qo'yishdi.

Mendan keyin Aftondil Erkinov, Dilnavoz Yusupovaga navbat berildi. Ular ham yozma manbalar haqida so'zlashdi. Uchovimizning fikrimiz bir yerdan chiqdi.

Majlis tugagach, rasimga tushildi; o'zaro kitob almashinuvi bo'ldi. Olimjon Davlatov juda yaxshi ish qildi. Alisher Navoiy jamg'armasi tarafidan chiqarilgan kitoblardan ko'p nusxa olib borgan-di, o'shalardan kutubxonaga ham sovg'a qildi.

So'ng bizga: "Hozir Fors tilini rivojlantirish akademiyasiga boring, u yerda sizni kutishyapti. Qaytganingizdan keyin, sizga kutubxona fondini va zallarimizni ko'rsatamiz", deyishdi.

Soat 10:30 da Fors tilini rivojlantirish akademiyasiga bordik. U yerda akademiya rahbarlari va olimlari bilan uchrashuv bo'ldi. Bir tarafda akademiya olimlari, ikkinchi tarafda biz o'tirdik. Olimjon Davlatov kirish so'zini juda chiroyli boshladi: Navoiy va Jomiy baytlaridan o'qidi. Ekspeditsiyaning maqsad va vazifalarini aytib, so'ng bizni ularga tanishtirdi.

Eron olimlari Samarqand, Buxoro tarixi haqida iliq so'zlarni aytishdi. O'tmishda Buxoro Bag'dod bilan tenglashadigan shahar edi. Bag'dodda ilmiy asarlar arab tilida yozilgan bo'lsa, Buxoroda fors tilida yaratilgan. Yana bir jihati, temuriylar davrida turkiy til bilan bir qatorda, fors tilida yaratilgan madaniy va ma'naviy merosga ham katta